

PAPER DETAILS

TITLE: ABD DIS POLITIKASINDA JEOEKONOMIK STRATEJILER: RUSYA ÖRNEGI

AUTHORS: Mustafa Sahin,Mehmet Akif Okur

PAGES: 429-452

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3925264>

ABD DIŞ POLİTİKASINDA JEOEKONOMİK STRATEJİLER: RUSYA ÖRNEĞİ*

GEOECONOMIC STRATEGIES IN US FOREIGN POLICY: THE CASE OF RUSSIA

Mustafa ŞAHİN**
Mehmet Akif OKUR***

Öz

Çalışma kapsamında ABD'nin Clinton dönemi Rusya politikası, jeoekonomik stratejiler bağlamında analiz edilmiştir. Ekonomik araçların jeopolitik çıkarlar için kullanıldığı süreçte ABD'nin kendi imkanları, müttefiklerinin imkanları, uluslararası örgütlerin imkanları, özel sektör ve sivil toplum iş birliği içerisinde Rusya'da serbest piyasa ekonomisine dayalı demokratik bir sistem oluşturmak hedefiyle politikasını icra ettiği görülmüş ve dönemin Rusya politikasına kapsayıcı jeoekonomik stratejinin rehberlik ettiği anlaşılmıştır. Jeoekonomi yaklaşımına ilişkin literatür, Amerikan resmi belgeleri ve döneme ilişkin ABD dış politikası literatürünün mühim çalışmaları, ABD'nin resmi belgelerinde ortaya koyduğu jeopolitik hedeflerine ulaştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Clinton, Yeltsin, Jeoekonomi, Jeoekonomik Stratejiler, Jeopolitika

JEL Sınıflandırması: F51, F52, F59

Abstract

This study examines U.S. policy toward Russia during the Clinton administration through the lens of geoeconomic strategies. It explores how economic tools were employed to advance geopolitical interests,

* Çalışma YTÜ BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Kodu: SDK-2021-4521

** Araştırma Görevlisi Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: mfsahin@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0002-0948-3198

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: maokur@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0001-5095-6113

How to cite this article/Atıf için: Şahin, M., Okur, M.A. (2024). ABD dış politikasında jeoekonomik stratejiler: rusya örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 46(2), 429-451. DOI: 10.14780/muiibd.1482912.

Makale Gönderim Tarihi: 12.05.2024

Yayına Kabul Tarihi: 06.06.2024

Benzerlik Oranı: %2

Content of this journal is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

demonstrating that U.S. policy aimed to foster a democratic system in Russia predicated on free market principles. This policy was implemented through a collaborative framework involving U.S. resources, allied support, international organizations, the private sector, and civil society. The analysis reveals that this inclusive geoeconomic approach was pivotal in guiding U.S. Russian policy during this era. Evidence from geoeconomic approach, official American documents, and seminal works in U.S. foreign policy literature underpins the findings that the U.S. successfully achieved its geopolitical objectives as outlined in strategic documents.

Keywords: Clinton, Yeltsin, Geoeconomics, Geoeconomic Strategies, Geopolitics

JEL Codes: F51, F52, F59

1. Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle oluşan uluslararası ilişkiler konjonktürü klasik jeopolitik anlayışın zayıfladığı ve askeri araçların yerini ekonomik araçların almaya başladığı bir bağlamı ifade etmektedir. Birbirine – en azından nükleer yıkım kapasitesi bakımından – denk iki aktörün yaklaşık yarım asırlık mücadelesinde SSCB'nin mağlup ve ABD'nin galip olması neticesinde oluşan sistemde askeri gücüne denk bir rakibi kalmayan ABD, öncesinde kendi kutbunda oluşturduğu yapıyı tüm dünyaya yaymak amacıyla hareket etmiştir. ABD'nin süreçte Eski Varşova Paktı ülkelerine yönelik büyük stratejisine rehberlik eden anlayış ise jeoekonomi yaklaşımıyla açıklanabilir bir mahiyet arz etmektedir. Jeoekonomi yaklaşımı özünde ekonomik araçların jeopolitik amaçlar adına kullanılmasını ifade etmektedir ve ABD, Eski Varşova Paktı ülkelerine karşı jeopolitik çıkarlarını korumak ve geliştirmek için askeri araçları değil ekonomik araçları kullanıma alarak maliyeti ekonomik ve siyasal açılarından daha düşük politikalarla Washington merkezli küreselleşmeyi dünyadaki yegâne siyasal, ekonomik ve kültürel yapının lideri olmak adına kullanmıştır. Sosyalist komünizmin siyasal, askeri, ekonomik ve kültürel güç merkezinin yıkılmasının ardından oluşan jeopolitik boşluğu Eski Varşova Paktı ülkelerini liderliğindeki liberal kapitalist sistemin uyumlu bir parçasına dönüştürerek Amerikan ulusal çıkarları lehine kapatmak isteyen ABD, merkezi planlı ekonomilerin serbest piyasa ekonomisine dönüştürülmesi, demokratik siyasal yapıların tesisi ve liberal değerler ışığında sivil toplumların neşet ettirilmesi bağlamında kapsamlı bir dış politikayı icra etmiştir. Jeoekonomi yaklaşımının pratik veçhesi olan jeoekonomik stratejiler mevzubahis dış politikanın icrasında kullanılmış ve çalışmamız kapsamında kapsayıcı jeoekonomik strateji olarak adlandırdığımız politikalar bütünüyle ve ekonomik araçlar aracılığıyla Rusya bir liberal demokrasiye dönüştürülmek istenmiştir.

ABD, SSCB'nin yıkıldığı ve Rusya Federasyonu'nun devam devleti olarak ortaya çıktığı sürecin başından itibaren Rusya'da serbest piyasa ekonomisinin tüm gerekleriyle ortaya çıkması, demokratik yönetimin tabandan tavana Rusya'da oluşması ve sivil toplumun liberal ilkeler ışığında gelişmesi adına sistematik bir strateji takip etmiştir. ABD'nin süreç boyunca sadece yürütme gücüyle politikasını icra etmediği, Kongre'den destek aldığı, müttefiklerini stratejisinin parçasına dönüştürdüğü, uluslararası örgütleri stratejiyi desteklemesi için kullandığı ve kendi sivil toplum unsurlarından faydalandığı görülmüştür. Rusya'nın NATO üyeliğinin dahi mümkün bir seçenek olarak değerlendirildiği süreçte Rusya'nın ABD'nin liderliğinde sistemde Amerikan jeopolitik çıkarlarıyla uyumlu bir dış politika icra eden aktör olmasının beklendiği kapsayıcı jeoekonomik strateji döneminde on milyarlarca dolarlık

kaynak Rusya'ya aktarılmış ve mikro düzeylerden makro düzeylere varıncaya kadar geniş kapsamlı bir liberal demokrasi yaratma çabası ortaya konulmuştur. Clinton dönemi sona ererken 1992'de ABD'de oluşan birçok beklentinin karşılanmadığı, Rusya'nın ABD'nin istediği gibi bir liberal demokrasi olmadığı ve jeopolitik çıkarların yeniden çatışmaya başladığı görülmesine rağmen ABD'nin kapsayıcı jeoekonomik strateji sayesinde jeopolitik çıkarlarını koruyup geliştirdiği bir dönemin yaşandığı anlaşılmaktadır. Çalışma hazırlanırken döneme ilişkin gizliliği kaldırılmış Amerikan resmi belgeleri, Kongre raporları, kapsayıcı jeoekonomik strateji sürecine dahil olmuş kurumların raporları, ABD-Rusya ilişkilerine dair literatür ve Amerikan basınında çıkmış haberler kaynak olarak kullanılmış, konunun özünün açıklanabilmesi adına gizliliği kaldırılmış resmi belgeler literatürün eleştireliliği bağlamında tartışılarak analiz edilmiş, Kongre raporları ve Amerikan basınında çıkmış haberler tali kaynaklar olarak değerlendirilmiştir. Çalışma iki bölümden müteşekkildir. İlk bölümde jeoekonomi yaklaşımı ve jeoekonomik stratejiler tartışılarak dönemin kritik edilmesinde kullanılacak kapsayıcı jeoekonomik stratejinin analiz çerçevesi oluşturulmuş, ikinci bölümde ise ABD'nin Rusya politikası, kapsayıcı jeoekonomik strateji perspektifinden tartışılarak açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise yaklaşım bölümünde ortaya konulan çerçeve özelinde dönemin kritiği yapılmıştır.

2. Jeoekonomi Yaklaşımı ve Jeoekonomik Stratejiler

Jeoekonomi yaklaşımı, uluslararası ilişkiler literatürüne 1990'da yaptırımları ve kısıtlamaları merkezine alan bir kavram ve stratejiler bütünü olarak girmiştir. Luttwak'ın (Luttwak, 1990) ve Lorot'un (Lorot, 2009) çalışmalarında görüldüğü üzere dönemin uluslararası siyaset konjonktürünün rekabet ve çatışmaya bakan yönünde yeni araçların askeri olmaktan çok ekonomik olacağı ön kabulüne sahip olan jeoekonomi, literatürde başlangıçta ciddi bir karşılık görmüştür. Ancak 1990'ların ilk yarısında uluslararası siyaset konjonktürünün rekabet ve çatışmayı değil iş birliği ve bütünleşmeyi odağına alan bir çehreye bürünmesi ve aynı dönemde iş birliğine ve bütünleşmeye odaklanan yeni kavramların ortaya çıkması neticesinde, ilk döneminde yaptırımlar ve kısıtlamalar boyutuyla ortaya çıkan jeoekonomi yaklaşımının gördüğü ilgi sınırlı düzeyde kalmış ve literatürün gelişmesi için birkaç on yıl daha geçmesi gerekmiştir. Jeoekonomi çalışmaları 2010 sonrasında ise yoğun bir ilgiye mazhar olmuş, yaptırımlar ve kısıtlamalar boyutu, teşvik edici ve bütünleştirici boyutun da eklenmesiyle genişlemiştir (Scholvin & Wigell, 2018b; Thirlwell, 2010). 2010 sonrasındaki jeoekonomi çalışmalarının 1990-2010 arasında yapılan çalışmaların tamamından daha fazla olduğu ve yaklaşımı analitik düzeylerde kurgulama ve bütüncül bir strateji olarak ortaya koyma kaygısı bulunduğu görülmektedir. Aşağıda detaylıca açıklandığı üzere bu ilginin esas sebepleri uluslararası ve ulusal siyasetlerde yaşanan dönüşümde yatmaktadır. Önceki dönemde Soğuk Savaş gibi dünya siyasi tarihinde görülmemiş düzeyde bir düşmanlığın ABD'nin muzafferiyetiyle sonuçlanması, 1990'larda iş birliğini merkezine alan ve ABD'nin liderliğindeki güven ve emniyet içindeki müreffeh dünya tasavvurunun oluşmasını sağlamışken Luttwak ve onun gibi sesleri kısık kalan araştırmacıların rekabeti merkeze alan perspektifleri geri planda kalmıştır. 2010'ların dünyası ise ABD'nin hegemonyasına karşı açık itiraz ve başkaldırıların olduğu, 2008 Finans Krizi'yle ekonomik bütünleşme ve küreselleşme hakkındaki kanaatlerin değiştiği, otarşik eğilimlerin güçlendiği, Rusya'nın irredantist dış politikasını Güney Kafkasya'da yürürlüğe aldığı, Çin'in dış politikasında

dünyaya siyasi olarak da açıldığı, 1990'ların dünyasında bahsi geçmeyen birçok bölgesel aktörün küresel düzeyde dış politika yürüttüğü bir dünya olduğu için rekabeti merkeze alan ve teşvik edici ve bütünleştirici boyutu da bünyesine katan jeoekonomi yaklaşımı yeniden ve daha güçlü biçimde çalışmaya başlanmıştır.

2.1. Yaklaşımın Tanımlanması

Jeoekonominin terimsel anlamda ilk kullanımı 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanmakta ancak mahiyet bakımından tarımsal verimlilik (House, 1912) ve sahip olunan coğrafyaya göre ekonomik hedeflerin oluşturulması (Dix, 1925) gibi uluslararası ilişkiler literatürünün kapsamına girmeyen anlam yükü olduğu görülmektedir. Jeoekonomiyi yeniden tanımlayan ve literatürü başlatan araştırmacı olan Luttwak ise kavramı jeopolitik sonuçlar için ekonomik araçların kullanılması bağlamında tanımlamıştır. Luttwak, “*çatışma mantığının ticaret yöntemleriyle birleşimi*” ve “*ticaret gramerinde savaşın mantığı*” olarak nitelediği jeoekonomiyi devletlerin rekabetlerinin yeni zemini olarak konumlandırmıştır (Luttwak, 1990, s. 19). Luttwak'ın rekabet ve mücadele bağlamında jeoekonomiyi geliştirdiği jeoekonomik araçlar üzerinden yaptığı tasnifte görülmektedir. Devlet destekli sanayi yatırımları, devlet destekli ürün geliştirilmesi ve devlet desteğinde yabancı pazarlara nüfuz edilmesi Luttwak'ın yaklaşım uyarınca öngördüğü rekabet araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Luttwak'a göre sanayi yatırımları ateş gücünün yerini almakta, sivil ürün geliştirilmesi silah geliştirilmesinin yerini almakta ve yabancı pazarlara nüfuz edilmesi askeri üs etkisinin yerine geçmektedir (Luttwak, 1994, ss. 35-36).

Yaklaşım ABD dışından ilk katkırı sunan Lorot ise Luttwak'a benzer biçimde uluslararası rekabette araç olarak ekonominin öne çıkan rolünü vurgulayarak jeoekonomiyi “*ekonomik düzenin stratejilerinin – bilhassa ticaret stratejilerinin – analizi*” olarak tanımlamıştır (Lorot, 2009, s. 9) Luttwak ve Lorot'un yaklaşımı konumlandığı mevkinin aralarında savaş ihtimalinin siyasal, ekonomik ve kültürel sebepler dolayısıyla düşük olduğu ancak Soğuk Savaş sürecinde kutupların mücadelesi nedeniyle ötelenen gelişmiş ülkeler arasındaki rekabet ilişkileri olduğu görülmektedir. Ancak 1990'larda ortaya çıkan yumuşak güç başta olmak üzere rekabet yerine iş birliğini önceleyen yaklaşımların Amerikan dış politikasının söylemi olarak kullanılması nedeniyle jeoekonomi 20. yüzyıl biterken unutulmuş ve Washington merkezli küreselleşmenin yaygınlaşmasının ardından yaşanan 2008 Finans Krizi'nin büyük etkisiyle 2010 sonrasında daha kuvvetli biçimde yeniden literatüre girmiştir. Zira gelişmiş ülkeler olarak tasnif edilen ülkeler arasındaki rekabet ilişkileri odağını aşarak gelişmekte olan ülkeler arasındaki rekabet ilişkileri ve tüm aktörler arasındaki iş birliği odağını da bünyesine katmış ve ekonomik karşılıklı bağımlılıkların arttığı bir uluslararası ekonomik mimaride vazgeçilemez bir konuma ulaşmıştır. Yaklaşımın tanımlanmasında görülen değişim tartıştığımız süreci delillendirmektedir. Söilen, yaklaşımı “*jeopolitik mantığın küresel çağa uyarlanmasıyla, sürdürülebilir rekabet avantajı kazanılması amacıyla kaynakların mekânsal, kültürel ve stratejik veçhelerini inceleyen bir araştırma alanı*” olarak tanımlamıştır (Söilen, 2012, ss. 8-9). Baru ise “*ulusal güç ve jeopolitikteki değişimlerle ekonomik politikalar arasındaki ilişki*” veya “*jeopolitik ve ulusal güçteki eğilimlerin ekonomik neticeleri*” tanımlarının jeoekonomi yaklaşımını açıkladığını savunmuştur (Baru, 2012, ss. 47-48). Baracuh, jeoekonominin fiziksel bir coğrafi boyutunun

olduğunu savunarak “*ekonomik gücün belirli bir coğrafyanın hedef alınmasıyla ülkenin dış politika hedefleri uyarınca jeostratejik olarak kullanılması*” olarak yaklaşımı tanımlamıştır. Baracuhy’nin yaklaşımı ekonomik gücün dış politikada belirli bir etki alanında jeopolitik sonuçlar elde etmek adına kullanılması biçiminde kurguladığı görülmektedir (Baracuhy, 2018, s. 14). Vihma ve Wigell, birbirini tamamlayan bir dizi önermeyle yaklaşımı tanımlamıştır. Jeostratejik dürtüyle politik etki alanının genişletilmesi ve derinleştirilmesinin (Vihma & Wigell, 2016, ss. 377-378) jeoekonominin hedefi olduğunu belirten Vihma ve Wigell, yöntemin ise “*ekonomik gücün jeostratejik kullanımı*” olduğunu savunmuştur (Vihma, 2018, s. 2; Wigell, 2016, s. 137). Vihma jeoekonominin yaklaşım ve strateji boyutlarının birleşerek “*devletlerin ulusal çıkarlarını ekonomik araçlarla takip etmek için faaliyet gösterdikleri stratejik ortamı şekillendirmek ve yönetmek*” unsurlarından oluşan büyük strateji inşa ettiğini savunmaktadır. Yaklaşımdaki jeo boyutunun klasik jeopolitiğin vazettiği coğrafi koşullar ve uluslararası siyaset arasındaki ilişkiyi ifade etmediğini savunan Vihma, bir devletin diğer devletler üzerinde politik etkiye sahip olmak ve kaynakları kontrol etmek amacıyla yürüttüğü dış politikanın jeoekonominin coğrafi boyutu olduğunu belirtmiştir (Vihma, 2018, ss. 4-5). Wigell, Scholvin’le birlikte hazırladığı çalışmada yaklaşımın son on senede gördüğü yüksek alakaya rağmen yaygın kabul görmüş bir tanımlanmadığını vurgulamıştır. Scholvin ve Wigell’e göre jeoekonomi yaklaşım boyutu ve strateji boyutu ayrı mahiyetler arz etmektedir. Stratejiyle alakalı boyutu, “*devletlerin stratejik amaçları gerçekleştirmek adına gücü ekonomik araçlarla uygulamasını*” ifade etmekte ve yaklaşım boyutu “*bölgesel bir hegemonun etki alanı gibi belirli coğrafi bölgeleri ekonomik araçlarla kontrol etmesine*” karşılık gelmektedir (Scholvin & Wigell, 2018c, ss. 74-75, 2018a, ss. 9-10). Scholvin ve Wigell, yaklaşımın jeo boyutunun ise “*ulusal gücün ekonomik temellerinin coğrafi özellikler*” üzerinden açıklanmasını ve hedeflerin coğrafi olarak sınırlandırılmasını içerdiğini savunmaktadır (Scholvin & Wigell, 2018c, ss. 80-82). Blackwill ve Harris, yaklaşımın sade haliyle “*jeopolitik hedeflerin elde edilmesi adına ekonomik araçların sistematik kullanımı*” (Blackwill & Harris, 2016, s. 1) anlamına geldiğini belirtmiş ve daha kapsamlı bir tanıma ihtiyaç olduğunu savunarak “*ulusal çıkarların savunulması, geliştirilmesi ve faydalı jeopolitik sonuçların elde edilmesi adına ekonomik araçların kullanılması ve ülkenin jeopolitik hedefleri üzerindeki diğer ülkelerin ekonomik eylemlerinin etkisi*” tanımını ortaya koymuştur (Blackwill & Harris, 2016, ss. 20-21). Gertz ve Evers, jeoekonomi kavramı yerine “*economic statecraft*” terimini kullanmalarına rağmen yaklaşımın genel tanımını kullanmışlardır: “*stratejik hedeflerin ekonomik araçlarla elde edilmesi*” (Gertz & Evers, 2020, s. 117). Diesen’e göre ise jeoekonomi, ekonomiyle güvenliğin yakınlaşmasını temsil ederek gücün ekonomik araçlarının güvenlik çıkarları adına kullanılmasına karşılık gelmektedir (Diesen, 2021, ss. 43-46).

Jeoekonomiyi özgün bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olarak gören tüm tanımların terkip edilmesiyle tüm literatürü kapsayacak biçimde yaklaşımın araç, amaç ve kapsam unsurlarından müteşekkil olarak tanımlanabileceği görülmüştür. Luttwak’ın kavramı ortaya koymasından bu yana geçen sürede jeoekonomi literatürünün ittifak ettiği hususun kurucu unsur olarak ekonomik araç kullanımı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten ötürü yaklaşımın tanımlanması ekonomik araçların kullanımıyla başlamalıdır. Ekonomik araç konusunda ittifak eden literatürün amaç noktasında ihtilafa düştüğü görülmektedir. Literatürde sıralanan amaçlar, jeopolitik sonuç elde etme, ulusal çıkarları koruma ve geliştirme, jeostratejik hedeflere ulaşma, politik nüfuz kazanma, uluslararası

ortamı şekillendirme ve stratejik ihtiyaçların giderilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktarılan amaçların tamamının genişletilmiş haliyle güvenliğe ilişkin tüm konu ve boyutların derleyicisi niteliğini haiz jeopolitik çıkarları ifade ettiği görülmektedir. Mevzubahis sebepten ötürü yaklaşımın ikinci unsuru, ekonomik araçların kullanılmasının amacı jeopolitik çıkarların korunması ve geliştirilmesi olmaktadır. Jeoekonominin tanımlanmasının son unsuru ise yaklaşımın coğrafi boyutunun açıklanmasıdır. Literatür, coğrafi boyutu devletlerin mekânsal sınırları olması, jeopolitik çıkarın başka bir ülke veya bölgeye ilişkin olmasının fiziksel sınırlarının bulunması ve politik nüfuzla kontrol edilecek kaynakların coğrafi sınırları olması bağlamlarında ortaya koymaktadır ve literatürün coğrafi boyutun açıklanmasında zayıf olduğu görülmektedir. Zira yaklaşımın coğrafi boyutu aktarılan tüm gerekçeleri ve ötesini kapsamaktadır. Çalışmamızın ulaştığı sonuçta coğrafi boyut araç ve amaç unsurlarıyla fiziksellik kazanmakta ve ulusal, bölgesel ve uluslararası jeopolitik çıkarlar yaklaşımın coğrafi boyutunu teşkil etmektedir. Aracı, amacı ve kapsamı ortaya konulan yaklaşımın literatürdeki tüm tanımları kapsayan ve yaklaşımın kapasitesini gösteren tanımı ise “*ekonomik araçların ulusal, bölgesel ve uluslararası jeopolitik çıkarlar için kullanılması*” olmaktadır (Şahin & Okur, 2023, s. 6).

2.2. Jeoekonomik Stratejiler ve Kapsayıcı Jeoekonomik Strateji

Jeoekonomi yaklaşımının öngördüğü politikalar bütününe sistematik biçimde icra edilmesiyle jeoekonomik stratejiler ortaya çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde stratejilerin oluşum süreçleri ve genel özellikleri bağlamında birikimin olduğu ancak kategori yönünde bir eksiklik olduğu görülmüştür. Mevzubahis sebepten ötürü evvela strateji literatürü ana hatlarıyla tartışılmış ve literatürün rehberliğinde Clinton döneminin Rusya politikasını diğer yaklaşımlardan daha iyi açıkladığı varsayılan kapsayıcı jeoekonomik strateji kategorisi üretilerek ortaya konmuştur.

Jeoekonomik stratejilerin oluşumu, uygulanması ve uygulanmasında kullanılan araçlar ise farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Luttwak stratejileri oluşum süreçlerine odaklanarak ve araçları bakımından incelemiş, askeri gücün işlevsizleşerek ekonomik araçların işlevselliğinin arttığı uluslararası siyaset şartları, ekonomik varlıktan ibaret olmayan devlet ve ittifak grupları ve stratejik önceliğe dönüşmüş jeoekonomik farkındalığın stratejilerin ihtiyaç duyduğu uluslararası şartlar olduğunu savunmaktadır. Uluslararası şartların imkân vermesinin ardından ise jeoekonomik politikaları benimsemiş bürokrasi ve sermaye grupları, sivil inovasyon altyapısına sahip ve sermaye birikimini önceleyen aktörün piyasa hakimiyeti peşinde olmasıyla birleşmekte ve nihayetinde stratejiler oluşmaktadır. Stratejilerin oluşum sürecinin başarıyla tamamlanmasının ardından ise Luttwak’a göre ulusal çıkarlara göre hazırlanmış ekonomik düzenlemeler, ekonomik politikalar ve ekonomik araçların ulusal çıkarlar uyarınca kullanılması temel jeoekonomik araçlar olarak öne çıkmakta ve devlet destekli sanayi yatırımları, ürün geliştirilmesi ve yabancı piyasalara nüfuz edilmesi stratejilerin uygulanma sürecinde sık kullanılan politikalar olmaktadır. (Luttwak, 1994, ss. 35-36). Lorot, stratejilerin oluşum sürecine odaklanarak riskleri vurgulamaktadır. Lorot, devlet ve özel sektörün ahenkli çalışmasıyla stratejilerin oluştuğunu savunmakta ve şirketlerin ulusal çıkarları manipüle etmesine karşı dikkatli olunması gerektiğini belirtmektedir (Lorot, 2009, ss. 12-14). Brinkley, stratejilerin uygulanma sürecindeki araçlara eğildiği çalışmada ihracat lehine işleyen ticaret politikalarının stratejilerin temelinde olduğunu savunmakta ve hedef ülkenin toplumunun

kaynak ülkenin mal ve hizmetlerine arzu duymasının sağlanması gerektiğini belirtmektedir (Brinkley, 1997, ss. 113-117). Smith, stratejilerin uygulanma sürecini Luttwak'a benzer şekilde genel bir tasarım olarak ele alarak aynı ekonomik sisteme entegrasyon metodunun yaygın kullanılan bir jeoekonomik strateji olduğunu savunmakta ve serbest piyasa ekonomisine geçiş ile uluslararası örgütlere üyeliğin hali hazırda kullanılan entegrasyon araçları olduğunu belirtmektedir (Smith, 2002, ss. 647-652). Söilen, stratejilerin oluşum sürecinde aktörlerin davranışlarının demokrasi düzeyine bağlı olarak şekillendiği savunarak özel sektörün stratejilerin oluşum sürecine Batı'da öncü, Batı dışı dünyada takipçi olarak katıldığını belirtmektedir (Söilen, 2012, ss. 9-11). Wijk, stratejileri kullanmaya devletleri sevk eden uluslararası siyaset şartlarını tartışmakta ve gelişmekte olan ülkelerin kaynak ihtiyacıyla birlikte artan otarşı eğilimlerinin stratejilerinin oluşumuna katkı sunduğunu savunmaktadır (De Wijk, 2013, ss. 392-393). Moisio ve Paasi, stratejileri oluşumu için zihniyet değişimi gerektiğini savunarak piyasa hakimiyetine odaklanmış toplumsal düzenin, stratejilerin zeminini teşkil ettiğini belirtmektedir (Moisio & Paasi, 2013, ss. 2677-269). Baracuhy de oluşum için gerekli uluslararası şartlara odaklanmakta ve klasik jeopolitik anlayışın yeni çağın gereklerine cevap verememesinin stratejileri oluşturduğunu savunmaktadır (Baracuhy, 2014, ss. 125-127).

Wigell, Luttwak'la benzer bir mantıkla ulusal düzeyde gerekli oluşum şartlarını kritik ederek stratejilerin ülkelerin toplumsal ve tarihsel bağları uyarınca ortaya çıktığını ve inançlar, değerler ve düşünceler birleşiminin ülkenin stratejisini belirlediğini savunmaktadır (Wigell, 2016, ss. 139-141). Wigell, Mattlin'le hazırladıkları çalışmada ise zihniyetin değişiminin ardından stratejilerin pratiğe dökülme sürecinde devletçiliğin merkezde olduğu ancak özel sektörün dahil olduğu bir süreçle stratejilerin oluştuğunu savunmakta ve kaynakların kontrolünü sağlamak ile göreceli kazancı arttırmanın araç olarak kullanıldığını belirtmektedir (Mattlin & Wigell, 2016, ss. 128-129). Vihma'yla yaptıkları çalışmada ise Wigell, stratejilerin etkililiği tartışmasına katılarak stratejilerin hedefte düşük tehdit uyandırarak çatışmayı sınırlı alanda tuttuğunu ve hedefteki bütünlüğün bozulmasının sağlanması yoluyla stratejinin amacına ulaşmasını temin ettiğini belirtmektedir (Wigell & Vihma, 2016, ss. 609-613). Scholvin'le olan çalışmasında ise Wigell, risklere dikkat çekmekte, stratejinin ulusal gücün ekonomik temellerine dayanması ve coğrafi olarak sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır (Scholvin & Wigell, 2018c, ss. 81-82). Uygulanma sürecinde kullanılan araçlara odaklanan Leonard'a göre küresel finans sistemindeki mevkinin imkanlarının kullanılması, bölgesel siyasal sistemin ekonomik gücünün düzenleme imkanına başvurulması, sanal ve fiziksel altyapı inşaa kapasitesinin kullanılması, göç akışının kontrol edilmesi, uluslararası örgütlerin işleyişine müdahale edilmesi, enerjinin arz, taşıma ve fiyatlandırması ve kamuoyu etkisi stratejilerin temel araçlarıdır (Leonard, 2016, ss. 22-25). Blackwill ve Harris, oluşum süreci, araçlar ve stratejinin uygulanma çerçevesini tartıştıkları çalışmada ülkelerin imkân, yetenek, istek ve hazırlık durumlarının, stratejinin oluşumunu yapısal olarak belirlediğini savunmaktadır. Hedeflerin kısa veya uzun vadeli olabildiğini, amacın geniş veya dar kapsamlı belirlenebildiğini ve savaş zamanında bile jeoekonomik strateji yürütülebildiğini savunan Blackwill ve Harris, askeri yardımların da araç olarak kullanılabildiğini belirtmektedir (Blackwill & Harris, 2016, ss. 27-30). Uygulanma sürecinin çerçevesini çizdikten sonra Blackwill ve Harris, stratejilerin temel araçlarının ticaret politikaları, yatırım politikaları, ekonomik/finansal yaptırımlar, siber faaliyetler, askeri/ekonomik/insani yardımlar, finansal/

parasal politikalar ve enerji ile hammadde politikaları olduğunu ifade etmiştir (Blackwill & Harris, 2016, ss. 49-51). Baracuhy doğrudan araçları tartışmak yerine ekonomik araçların hangi mantıkla jeoekonomik stratejide kullanıldığını tartışarak piyasalar, kaynaklar ve uluslararası ekonomik etkileşim unsurlarının oluşturduğu ekonomik gücün karşılıklı bağımlılık bağlamında devletlere jeostratejik bir kaldıraç sunduğunu savunmaktadır (Baracuhy, 2018, ss. 14-16). Gertz ve Evers, Söilen'e benzer şekilde demokrasi ve stratejinin oluşum sürecindeki aktör davranışları meselesini tartıştıkları çalışmada, özel sektör ve devlet arasındaki ilişkinin, ülkenin demokratiklik düzeyiyle belirlendiğini ifade ederek otoriter ülkelerin özel sektörü daha kolay araçsallaştırabilmeleri yönüyle demokratik ülkelere kıyasla jeoekonomik stratejilerde avantaj sahibi olduğunu savunmaktadır (Gertz & Evers, 2020, ss. 117-118). Diesen ise stratejilerin oluşum süreci, sınıflandırılmaları ve araçlar üzerinden hazırladığı kapsamlı çalışmasında ülkelerinin otonomilerini korumak istedikleri durumlarda savunmacı stratejilerin, nüfuzlarını arttırmak istediklerinde ise saldırgan stratejilerin karşılıklı bağımlılık unsuru etrafından ortaya konduğunu savunmaktadır. Diesen'e göre ulusal sanayinin maddi yardım, teşvik, gümrük bariyerleri, yetişmiş insan kaynağı ve toplumsal bilinç gibi etkenlerle desteklenmesi devletlerin asimetrik karşılıklı bağımlılıklar yaratma sürecinde takip ettiği tasarımı ifade etmektedir (Diesen, 2021, ss. 43-56).

Literatüre göre stratejilerin oluşum süreçleri aktörler, çerçeve, ulusal ve uluslararası şartlar unsurlarını içermektedir. Uluslararası şartlar ve çerçeve demokratik ve otoriter ülkelerde farklılık arz etmemekte, küresel ekonominin bütünleşmiş yapısı uluslararası kurucu şart olmakta ve stratejiler demokratiklik düzeyi fark etmeksizin ülkelerin inanç, değer ve fikir etkenleriyle biçimlenmektedir. Stratejinin aktörleri demokratik ülkelerde bürokrasi, siyasal karar alıcılar, özel sektör ve kamuoyu olurken otoriter ülkelerde bürokrasi, siyasal karar alıcılar ve devlet güdümündeki kamuoyu ile özel sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktörler, çerçeve ve uluslararası şartlar temin edildikten sonra ise demokratik ülkelerde özel sektörle uyumlu ilişki, jeoekonomik farkındalık, mali kapasite ve insan kapasitesi stratejiyi oluşturmakta; otoriter ülkelerde ise jeoekonomik farkındalık, mali kapasite ve insan kapasitesi stratejiyi oluşturmak için yeterli olmaktadır.

Oluşum süreçleri literatür ışığında özetlenmiş stratejilerin genel özellikleri ise vade, kapsam, süreç, kurucu unsur, amaç ve kapasite unsurlarıyla ortaya konulabilmektedir. Literatüre göre stratejilerin kurucu unsuru ulusal rekabetçi ekonomidir ve süreç ekonomik araçların sistematik biçimde kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Strateji kısa, orta veya uzun vadeli olabilmekte, dar veya geniş kapsamlı hedef seçilebilmekte ve stratejinin kapasitesi aktörün uluslararası siyasetteki konumu, uluslararası ekonomik mimarideki konumu, kararlılığı, coğrafi konumu, komşularıyla ilişkisi, fiziksel ve manevi kaynaklarının çeşit ile miktarı uyarınca ortaya çıkmaktadır. Stratejilerin amaçları ise hedef aktörün politikalarını değiştirmek, hedef aktörü/koalisyonu bölmek, hedef aktörü dışlamak, hedef aktörle bütünleşmek ve nüfuz alanını korumak ile geliştirmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejilere ilişkin literatürün kategori noktasında zayıf olduğu gerçeğinden ve literatürün tartışılmasının sunduğu imkândan yola çıkıldığında tasnif etme kriteri olarak amaç unsuru kullanıldığında literatürün anlamlı bir kategori çeşidine kavuştuğu görülmektedir. Stratejiyi kullanan aktörün hedef aldığı aktörle ilişkilerindeki seviyeyi yükseltmek amacına sahip olduğu tüm durumları ifade etmek üzere kapsayıcı jeoekonomik stratejiler; stratejiyi uygulayan

aktörün hedef aktörle ilişkilerindeki seviyeyi düşürmek istediği tüm durumları ifade etmek üzere dışlayıcı jeoekonomik stratejiler biçiminde yapılmış ayrımın literatürdeki tüm stratejileri kapsadığı görülmektedir. ABD'nin Clinton döneminde uyguladığı Rusya politikası Rusya'nın liberal kapitalist uluslararası sisteme siyasal, ekonomik ve kültürel entegrasyonuna dayalı olduğu için Clinton döneminde Rusya'ya karşı kapsayıcı jeoekonomik stratejinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

2.3. Clinton Dönemi Rusya Politikası: Kapsayıcı Jeoekonomik Strateji Dönemi

Stratejiler tasnif edilirken kapsayıcı ve dışlayıcı kategorilerin teklif edilebilmiş olmasının merkezinde ABD'nin Clinton döneminde yürüttüğü Rusya politikası yer almaktadır. Zira Soğuk Savaş'ın ardından ABD, herkese malum olmuş bir jeopolitik hedefin peşinden gitmiş ve hegemonyasını küre düzeyinde tek sistem olarak geçerli kılma amacına yönelik bir dış politika yürütmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan 1992'ye kadar ABD'ye ve ABD'nin liderliğindeki sisteme stratejik düzeydeki en büyük tehdidi arz eden SSCB'nin ardıl devleti olan Rusya'nın serbest piyasa ekonomisine sahip demokratik bir devlete dönüştürülmesi yoluyla mevzubahis ana amaca ulaşılabilceği beklentisiyle Clinton dönemi Rusya politikası planlanmış ve uygulanmıştır. Kapsayıcı jeoekonomik stratejilerin unsurları ise literatürün ışığında stratejilerin kullanım amacı, araçların kullanım biçimi, davranış değiştirme şekli, teorik bileşen, hedef, kaynak/hedef ülke maliyeti, etkililik, sürdürülebilirlik, uluslararası örgütlerle ilişki, üçüncü taraflarla ilişki ve risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapsayıcı stratejiler, ekonomik araçları kullanmak suretiyle hedeflenen aktörlere ödüller sunarak iş birliğini teşvik etmeyi ve bu sayede davranış değişikliği veya tam entegrasyon gibi çeşitli sonuçlar elde etmeyi amaçlayan politikalardır. Kapsayıcı stratejilerin kaynak ve hedef ülkeye maliyeti düşüktür, etkililiği orta ve uzun vadede yüksektir, sürdürülebilirliği kolaydır, uluslararası örgütlere gözlemci, aday ve tam üyelik gibi biçimlerde bağlanmayı bünyesinde bulundurur, üçüncü tarafların desteği elzem değil ancak destekleyici unsur olarak önemlidir. Kapsayıcı stratejilerin riskleri ise hedef aktörün sisteme dahil olarak güç kazanması ve ödülü almasına rağmen dış politika değişikliğine gitmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapsayıcı stratejilerin tarihsel örneği Truman Doktrini ve Marshall Planı'dır. ABD'nin SSCB'nin dağılmasının ardından kapsayıcı stratejileri Eski Varşova Paktı ülkelerine yöneltmesinin temelinde de Marshall Planı yer almaktadır. ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa ülkelerine yönelttiği ve neticesinde liberal kapitalist uluslararası sistemin hegemonluğu mevkiini elinde güçlenerek tuttuğu sürecin benzerini eski Sovyet coğrafyasında da başlatmış ve Rusya, merkezi önemle kapsayıcı stratejinin yürürlüğe alındığı hedef olmuştur.

2.4. Clinton Dönemi ABD-Rusya İlişkileri

1992-2000 arasındaki dönemde ABD'nin Rusya politikasının ana çerçevesi Savunma Politikası Rehberi-SPR – (US Secretary of Defense, 1992) ve “*Rusya ve Avrasya Demokrasileri için Özgürlük ve Serbest Piyasalar Destek Yasası*”-FSA – (Rep. Fancell, 1992) resmi metinlerinde ortaya konulmuştur. SPR jeopolitik çıkarları ve hedefleri aşikâr biçimde ortaya koymakta ve FSA, hedeflerine ulaşma planını içermektedir. SPR'de Amerikan üstünlüğünün tüm dünyada hakim kılınması ve ABD'ye yeni bir rakip çıkmasının engellenmesi gerektiği ortaya konulmaktadır (William Burr, 2008). SPR'ye göre NATO genişlemesi, ABD'ye yeni bir rakip çıkmasının engellenmesi ve serbest piyasa

ekonomisine sahip demokratik devletlerin dünyada yaygınlaştırılması Amerikan jeopolitik çıkarları olarak karşımıza çıkmaktadır ve SPR, Rusya'nın demokratik barış bölgesine dahil edilmesini ulusal çıkarlar açısından elzem olarak görmektedir. (US Secretary of Defense, 1992, ss. 1-3). SPR'de jeopolitik çıkarlar bağlamında ortaya konulan ve Rusya'ya verilen rol ise FSA'yla somutlaştırılmıştır. Kongre'nin 1992'de kabul ettiği FSA'da dış yardım önemli bir dış politika aracı olarak tanımlanmış ve ABD dış politikasının Rusya'da demokratik bir siyasal sistem oluşturmak ile Rusya'da serbest piyasa ekonomisini teşekkül ettirmek amaçlarına sahip olduğu ortaya konulmuştur. FSA kapsamında Rusya'da demokratik toplumun inşa edilmesi ve serbest piyasanın geliştirilmesi başta olmak üzere birçok alanda devlet kaynaklarını kullanmak, özel sektörü teşvik etmek ve uluslararası örgütlerden destek almak adına Başkan'a yetki verilmiştir (Rep. Fascell, 1992). SPR ve FSA'da ortaya konulan perspektifin Rusya'da Yeltsin Hükümeti tarafından kabul edilerek karşılık gördüğü ve Yeltsin yönetiminin serbest piyasa ekonomisine geçiş ile demokratik bir toplumun oluşturulması çabalarına kapsamlı biçimde 1992'nin başında giriştiği görülmektedir (Gaidar & Matiukhin, 1993).

Rusya'daki dönüşümün şok terapisi yöntemiyle yapılmasının ABD tarafından desteklendiği ve SPR ile FSA'da öngörülmüş politikanın icra edilmeye başladığı süreçte ise Başkanlar arasındaki yakın iletişim ikili ilişkilerin genel seyrini belirlemiştir. Clinton'un doktrin olarak demokratik serbest piyasalaşmayı benimseyen bir dış politika anlayışına sahip olması (Dumbrell, 2009, ss. 41-42), demokratik barış teorisinin geçerliliğine inanması (Goldgeier & McFaul, 2003, ss. 89-90; Stent, 2015, s. 14) ve ikili ilişkiler ile ABD'nin geleceğinin selameti adına Rusya'da liberal kapitalist bir ekonomiye dayalı demokratik sistem inşa edilmesi gerektiğini savunması (William J. Clinton, 1993) SPR'de ortaya konulan Amerikan jeopolitik çıkarlarının FSA'yla Rusya özelinde korunması ve geliştirilmesi sürecinin canlı biçimde fiiliyata geçtiği bir dönem oluşmasını sağlamıştır. Clinton döneminin bütünü göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın ekonomik araçlarla teşvik edilerek dönüştürülmek istendiği ve uzlaşamayan alanlarda ekonomik araçların cezalandırıcı biçimde kullanma tehdidiyle sonuç alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Clinton'un Rusya'yı dönüştürürken eş zamanlı olarak Amerikan dış politikasıyla hizalanmasını beklediği, demokratik reformlara ve serbest piyasa ekonomisinin kuvvetlendirilmesine yönelik desteğine karşılık dönemin bölgesel krizleri, uzlaşmaz aktörleri ve nükleer güvenliğin arttırılmasında Rusya'dan destek istediği Yeltsin'le olan görüşmelerinden anlaşılmaktadır (Memorandum of telephone conversation January 23, 1993). Cox, Clinton'un ekonomiyi güçlendirmek, orduyu modernize etmek ve demokrasiyi yaygınlaştırmak hedeflerini dış politikasının merkezine yerleştirdiğini Rusya'nın dönüştürülmesiyle tüm hedefler arasında nedensellik ilişkisi kurulduğunu savunmaktadır (Cox, 1994, s. 643). ABD'nin kapsayıcı jeoekonomik stratejiyi yürürlüğe aldığı anlaşıldığı süreçte stratejiyi düzenli biçimde genişlettiği ve Rusya'yı sadece siyasal ve ekonomik yönlerden dönüştürmek değil toplum düzeyinde de değiştirmek istediği Amerikan resmî belgelerinde görülmektedir. Dışişleri bakanı Warren Christopher'ın hazırladığı raporda Yeltsin'in görevde kalmasının Amerikan çıkarları için arz ettiği önem vurgulanmış, milliyetçi bir hükümetin göreve gelmesinin tüm dış politikayı başarısızlığa uğratabileceği savunularak Yeltsin'in desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir (Memorandum from Warren Christopher to President, 1993). Savunma Bakanı Les Aspin, Rusların gururu kırılmadan Rus ordusuna yönelik olarak *"kalpleri, zihinleri ve cesaretleri kazanmak"* amacıyla bir strateji

yürütülmesinin Amerikan çıkarları ve Rusya'nın dönüştürülmesi için elzem olduğunu savunmuştur (Memorandum from Secretary of Defense Les Aspin to President, 1993). Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'in raporunda ise ekonomik araçların teşvik edici biçimde kullanılmasıyla Amerikan çıkarları lehine Rusya'dan çeşitli hamleler beklenmesi arasında nedensellik bağı kurularak Yeltsin'in desteklenmesi gerektiği savunulmuş ve Rus halkının gündelik hayatına etki edecek yardımlar yapılmasını tavsiye etmiştir (Memorandum from Anthony Lake to President, 1993).

Clinton'un dış politikası Rusya'nın uluslararası sistemde konumlandırılması, nükleer güvenlik, NATO genişlemesi ve Rusya'nın dönüştürülmesi ana gündemlerine sahiptir. Kırım'ın işgalinden öncesine dair literatürde Clinton'un en büyük kazanımları Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'ın nükleersizleştirilmesi, Balkanlar'da barışın sağlanmasında Rusya'yla iş birliği yapılması, NATO genişlemesi ve Rusya'nın uluslararası sisteme intibakı olarak tasniflenmiştir. Clinton, mevzubahis gündemlerde Amerikan jeopolitik çıkarları açısından Rusya'daki karar alıcının Yeltsin olarak kalmasını istemiş ve aşkar biçimde Yeltsin'i görevde kalması ve 1996 seçimlerini kazanması için desteklemiştir (Cox, 1994, s. 646; Dumbrell, 2009, s. 100; Goldgeier & McFaul, 2003, s. 91; Zoellick, 1994, s. 11). Başkanlar arası görüşmelerde mevzubahis destek açıkça görülmektedir. Clinton Rusya'da karışıklık olduğunda Yeltsin'i arayarak desteğini ifade etmiş (Memorandum of Telephone Conversation April 26, 1993), Yeltsin ise maddi destek veya kamuoyu etkisi gerektiğinde Clinton'dan yardım istemiştir (Memorandum of Telephone Conversation May 7, 1996; Secretary's meeting December 6, 1995). Clinton'un desteği FSA bütçesinin arttırılması veya Yeltsin'e fayda sağlayacak açıklamalar yapılmasıyla sınırlı kalmamış, 1996 seçimleri yaklaşırken maaş ödemelerinde zorlanan Yeltsin hükümetinin rahatlaması için IMF'nin Rusya'ya tahsis ettiği kredinin arttırılmasını sağlamış ve kampanya ekibini Yeltsin'e seçimlerde yardımcı olması için göndermiştir (Memorandum of Telephone Conversation Feb 21, 1996; Stent, 2015, s. 24). Dönemin özünde Amerikan jeopolitik çıkarları için Yeltsin'in görevde tutulmak istendiği ve Rusya'nın Yeltsin idaresinde dönüştürülmesinin tercih edildiği görülmektedir. Yeltsin'in ABD açısından makbul bir başkan olmasının altında yatan temel amillerden birisi ise ilgili dönemde Rusya siyasetinin iç dinamiklerine ilişkindir. Şok terapisinin uygulanmasıyla birlikte siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutları içeren bir kaos hali hüküm sürmeye başlamıştır. Kaos, Batılı değerleri benimsemiş bir lider olan Yeltsin'in hedef alınmasını beraberinde getirmiş, liberal kapitalizme geçişi idare eden Başbakan Gaidar istifa etmek zorunda bırakılmış ve Rus siyasetinde Batı karşıtı cephe güçlenmiştir. Komünist partiler ve milliyetçi partiler süreçte Batı karşıtlığı üzerinden destek kazanmış ve iktidarın yeniden komünistlere geçme olasılığı Clinton dönemi boyunca büyük bir risk olarak ABD'nin karşısına çıkmıştır (Güç, 2022, ss. 155-158; Dumbrell, 2009, s. 100; Strobe Talbott, 1993). Güç, Yeltsin'in politikaları neticesinde kendini gösteren Batı karşıtlığının oluşmasında, Yeltsin'in ve yakın kadrosunun meşruiyetlerini tesis etmek adına oluşturdukları Sovyet karşıtı söylemin de etkili olduğunu belirtmektedir (Güç, 2022, ss. 124-126). Kaosun Yeltsin'in meşruiyet inşası için kullandığı Sovyet karşıtı söylemle birleşimi ise komünistlerin yeniden iktidar imkanını doğurmuş ve ABD, kapsayıcı jeoekonomik strateji açısından Rusya'daki en makbul aktörün Yeltsin olduğu düşüncesiyle Yeltsin'e ilgili dönemde bile eleştirilere konu olacak düzeyde destek olmuştur (Henry Kissinger, 1993). Ancak Clinton yönetimi eleştirilere kulak tıkamış ve Rusya'da Yeltsin'i döneminin sonuna kadar desteklemeyi sürdürmüştür.

2.5. Kapsayıcı Jeoekonomik Stratejinin Uygulanması: Çalışma Ortaklığı, Nükleer Güvenlik, NATO ve Reformlar

Clinton döneminde ABD, Rusya'yla "çalışma ortaklığı" (Memorandum of Conversation April 4, 1993) tesis ederek Rusya'dan bölgesel kriz ve anlaşmazlıkların çözümünden Amerikan dış politikasıyla hizalı davranmasını beklemiştir. ABD'nin beklentisine karşılık Rusya'ya karşı kullandığı teşvik araçları uluslararası örgütlere üyelik, NATO'yla özel ilişkiler, uluslararası kontrol mekanizmalarında ortaklık, Rusya'yı öne çıkartma, müttefiklerinin Rusya'yla ilişkileri geliştirmesi için teşvik edilmesi, FSA programı, özel sektörün yönlendirilmesi ve danışmanlık hizmetleri sunulmasıdır. Irak, Libya ve Kuzey Kore yaptırımlarına Rusya'nın katılmasının istenmesi (Cable from American Embassy Moscow to Secretary of State, 1993; Clinton Letter to Yeltsin Nov 28, 1994.; Memorandum of Conversation Sep 27, 1994; Memorandum of Conversation 21 March, 1997; Memorandum of Conversation April 4, 1993), Japonya gibi Rusya'nın iyi ilişkilere sahip olmadığı Amerikan müttefikleriyle Rusya'nın ilişkilerini geliştirmesinin talep edilmesi (Memorandum of Conversation April 4, 1993) ve Etiyopya, Çin ve Hindistan gibi Rusya'nın geçmişten gelen bağlara sahip olduğu ülkelerle ABD'nin ilişkilerinin ilerletilmesi için destek talep edilmesi (Cable from American Embassy Moscow to Secretary of State October 21-23, 1993; Memorandum of Conversation 21 March, 1997) sürecin ilk merhalesidir. İkinci merhalede ise Balkanlar'da ve Kafkasya'da barışın tesisinde Bosna Savaşı'nın bitirilmesinde ve Çeçenistan meselesinde Rusya'dan Amerikan dış politikasına destek olması beklenmiştir (Dumbrell, 2009, ss. 85-88; Memorandum of Conversation May 17, 1998; Memorandum of Telephone Conversation April 26, 1993). Rusya'nın Çeçenistan meselesi dışında Amerikan çıkarlarına uygun davrandığı süreçler ise G-7'ye üyeliğinin tamamlanması, DTÖ üyelik sürecinin başlatılması, IMF'ye ilişkilerin geliştirilmesi, Avrupa Konseyi üyeliği neticelerinin oluşmasına katkı sunmuştur (Dumbrell, 2009, ss. 104-105; Powaski, 2019, s. 73).

Clinton döneminin ikinci büyük gündemi olan nükleer güvenlik meselesinde Rusya'dan Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'ın nükleersizleştirilmesine katkı sunması, nükleer silahların karşılıklı azaltılması ve nükleer silah teknolojisinin sivilleştirilmesi beklenmiştir. İlk olarak nükleersizleştirmenin tamamlanması için Rusya'nın dahil olduğu bir mekanizma oluşturulmuş ve Ukrayna'ya güvence verilmesi sağlanmıştır (Memorandum of Conversation January 14, 1994). Nükleer silahların azaltılmasında ise Rusya, ABD'den daha istekli taraf olarak görüşmelerde öne çıkmış (Memorandum of Conversation, Subject April 4, 1993) ve Clinton yönetiminin öngördüğünden daha düşük seviyelere kadar inmeyi teklif etmesine rağmen ABD'nin istediği düzeyde kalınmış ve START II anlaşmasının ulusal parlamentolarda onaylanarak yürürlüğe girmesi için birlikte çalışılmaya başlanmıştır (Summary Report May 10, 1995). Taraflar nükleer testlerin dünyada yasaklanmasına ilişkin bir anlaşmaya da varmışlar ancak Duma'da onaylanan anlaşma Kongre'den geçmediği için geçerlilik kazanmamıştır (Dumbrell, 2009, s. 144). Nükleer güvenlik ve Çeçenistan dışında bölgesel krizlerin idare edilmesinde Rusya'nın ABD'yle iş birliği içerisinde dış politika oluşturduğu görülmüştür.

Clinton döneminin Rusya politikasının en netameli konusu ise NATO genişlemesi olmuştur. ABD, NATO genişlemesini uluslararası jeopolitik çıkarları bakımından zirveye yerleştirmiş ve stratejik öncelik olarak ele almıştır. Resmî belgeler ABD'nin sistematik biçimde NATO'yu genişletmek amacıyla

politika yürüttüğünü, Yeltsin'in ikna edildiğini ve genişlemenin Rus kamuoyunda büyük tepki çekmemesi adına kademeli biçimde ilerletildiğini göstermektedir. Dışişleri Müsteşarı Lynn Davis'in yazdığı raporda ABD'nin uluslararası sistemdeki liderliğinin sürdürülmesi için NATO genişlemesinin kaçınılmaz olduğu belirtilerek NATO'nun oluşan yeni şartlara göre dönüştürülmesi gerektiği ifade edilmiş ve genişlemeyle FSA programı arasında nedensellik ilişkisi tesis edilmiştir. Serbest piyasaların selameti ve demokratik rejimlerin güvenliği için NATO'nun doğuya genişlemesinin gerektiğinin savunulduğu raporda Rusya'nın ikna edilmesinin lazım geldiği belirtilmiş ve planlara uygun bir seyir olması durumunda Eski Varşova Pak'tı üyelerinin tamamı birliğe alındıktan sonra 2005'te Rusya'nın üyeliğinin mümkün olabileceği öngörülmüştür. Davis'in uyarısı ise Yeltsin'in planın icrası için kilit öneme sahip olduğu hususu ve Rusya'nın otoriterleşmesi durumunda Ukrayna, Belarus ve Rusya'nın birlik dışında bırakılması gerektiğidir (Lynn Davis, 1993).

Genişleme sürecine dair tarafların tutumları başkanlar arası mektuplardan anlaşılmaktadır. Yeltsin başlangıçta NATO genişlemesini örgüt askeri niteliğinden ayrıldığında kabul eden bir pozisyondaydı. Mektubunda dönüşüm gerçekleştikten sonra genişleme olabileceğini belirten Yeltsin, askeri nitelikli haliyle NATO'nun genişlemesinin Almanya'nın birleşmesinde varılan mutabakata aykırı olduğunu savunarak Rusya'da büyük gerilim meydana geleceğini ifade etmiş ve genişleme yerine Rusya-NATO ve diğer ülkelerin dahil olduğu yeni bir mekanizmayla toprak bütünlüğü taahhütleri verilmesini teklif etmiştir (Boris Yeltsin letter Sep 15, 1993). ABD ise Yeltsin'in kaygılarını gözetererek Barış için Ortaklık Programını başlatmış ve genişlemenin tüm eski komünist ülkelere açık ve şeffaf yapılacağını taahhüt etmiştir (Secretary Christopher's Meeting, Sep 22 1993). Clinton, süreçte Yeltsin'i sürekli bilgilendirerek zamana yayılmış kademeli bir genişleme olacağını vurgulamıştır (Clinton Letter Nov 28, 1994). Yeltsin ise kamuoyuna düşen genişleme takviminden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir (Yeltsin Letter to Clinton Nov 30, 1994). İlişkiler bu noktada gerilmiş ve Rusya agresif bir söylemle genişlemeye karşı çıkmış ve Yeltsin kamuoyu önünde genişlemenin “Soğuk Barış” dönemini başlatacağını savunarak Avrupa'nın yeniden bölüneceğini ifade etmiştir (Kempster & Murphy, 1994). Clinton, Yeltsin'in açıklamalarından duyduğu rahatsızlığı ifade eden bir mektup göndererek “büyük güç Rusya'yla” ilişkileri ilerletmek istediğini belirtmiş ve Yeltsin'in kaygılarını gidermeye çalışmıştır (Clinton Letter, Dec 12, 1994). Clinton'un Rusya politikasının önemli isimlerinden Talbott, gerilim yaratan sürecin gerekçesinin 1996 Başkanlık seçimleri olduğunu ifade etmiş ve Rusların dışlanmaktan korktuğunu savunmuştur (Strobe Talbott Memorandum Apr 15, 1995). Moskova'da gerçekleştirilen başkanlar arası yüz yüze görüşmede ise ABD hedefine ulaşmıştır. Clinton, genişlemenin Rusya'yı hedef almadığını ancak Yeltsin'siz Rusya'nın tehdit yaratabileceği için orta Avrupa ülkelerinin kaygı duyduğunu belirtmiş ve Rusya'dan süreci tıkamamasını istemiştir. Yeltsin uzunca bir süre genişlemeyi iptal etmek veya erteleme için direktmesine rağmen görüşmenin sonunda Clinton'un planını kabul etmiştir. Yeltsin'in talebi ise planı kabul ettiğinin kamuoyuna açıklanmaması olmuştur (Summary Report May 10, 1995). Yeltsin'in ikna olduğu İngiliz arşiv evraklarında da görülmekte ve NATO genişleme zirvesine katılmak isteyen Yeltsin'in danışmanlarının muhalefetiyle vazgeçtiği görülmektedir (Mark Kennard, 2023). Müteakip süreçte Yeltsin'in çeşitli taleplerini gözeten biçimde genişleme sürecine ilişkin hazırlıklar kamuoyuna duyurulmuş ve 8 Temmuz 1997'de Macaristan, Çek

Cumhuriyeti ve Polonya, ittifaka davet edilmiştir (Joint Press Conference, 1997). ABD, Yeltsin'i ikna ederek NATO'yu genişletmiş ve dönemin en büyük jeopolitik hedefine ulaşmıştır.

Dönemin son ancak en önemli gündemi ise uluslararası krizlerin idare edilmesinde, nükleer güvenliğin artırılmasında ve NATO genişlemesinin gerçekleştirilmesinde Rusya'nın desteğinin ve rızasının alınmasını sağlayan ABD'nin ekonomik destek sürecidir. Desteğin ilk boyutunun Yeltsin'in desteklenmesi olduğu ortaya konulmuştur. İkinci boyut ise Rusya'nın serbest piyasa ekonomisine geçişinin sağlanması ve demokratik bir sistemin oluşturulmasıdır. ABD ilk olarak acil insani yardımla süreci başlatmış ve müttefiklerini sürece dahil etmiştir (Tarnoff, 2002, ss. 1-2). Müteakip süreçte ise FSA yasası çıkartılmış, USAID, IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve AİKB'nin birlikteliğinde dönüşümün gerçekleşmesi adına kapsamlı bir dizi büyük program yürütölmeye başlanmıştır (Goldgeier & McFaul, 2003, s. 92). Özelleştirme ve demokratik kurumların oluşturulması yoluyla tavandan tabana biçimde başlatılan programlar kısa sürede büyük dönüşüm beklentisiyle icra edilmiş ancak ulaşılan kısıtlı sonuçlar programların sorgulanmasına neden olmuştur (CRS, 1996, ss. 1-3). 2 yıllık sürecin ardından tutumunu güncelleyen ABD, tabandan tavana metoduna geçiş yapmış ve diğer aktörlerle koordinasyonunu güçlendirerek özelleştirme, sivil toplumun gelişimi, serbest piyasanın ihtiyaç duyduğu hukuk düzeninin teknik inşası, altyapı, dış yatırım alanlarında başarılı sonuçlara ulaşmıştır (CRS, 1996, ss. 11-12). ABD, tavandan tabana değişim uygulamalarını Dünya Bankası gibi tecrübeli kurumlara bıraktığı ve tabandan tavana dönüşüme odaklandığı programlar dizisi neticesinde doğrudan Rus halkının gündelik hayatına etki eden projelere yönelmiş ve FSA kapsamında 8 yıl içerisinde yaklaşık 3 milyar dolar harcamıştır (Curt Tarnoff, 1999). Sağlık sistemi, enerji altyapısı, tarım sektörü, inşaat sektörü, vergi reformu, sosyal güvence sisteminin düzenlenmesi, finansal piyasaların teşekkülü alanlarına yoğunlaşan ABD, Amerikan sivil toplum ve düşünce kuruluşları, üniversiteleri gibi imkanlarını kullanmış ve maddi desteğinin yanı sıra her türden gerekli danışmanlığın verilmesi, Ruslara mevzu bahis sektörlerin tüm boyutuna ilişkin eğitim programları düzenlenmesi, insan kaynağının liberal kapitalizmin gereklerine göre dönüştürölmesi faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (CRS, 1996, ss. 16-18).

Amerikan sivil toplum örgütleri, Rus liberal sivil toplumunun oluşturulması için maddi destek, danışmanlık desteği, eğitim programları, altyapı desteği gibi faaliyetlerde bulunmuştur (Goldgeier & McFaul, 2003, s. 95). Clinton döneminin tamamında resmî belgelerde ifade edildiği kadarıyla Rusya'ya 9 milyar dolarlık destekte bulunulmuştur. 2,9 milyar dolar istikrar oluşturacak programlara, 2,8 milyar dolar insani yardım programlarına ve 3,1 milyar dolar güvenlik yardımı programlarına tahsis edilmiştir. Amerikan özel sektörü ise Rusya'da 6 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmiştir (Curt Tarnoff, 2003). ABD, kendi imkanlarını makro projeler yerine çoğunlukla mikro projelere yönlendirirken Rusya'da serbest piyasa ekonomisinin istikrara kavuşması ve büyük problemlerin çözümü adına uluslararası örgütleri ve müttefiklerini devreye sokmuştur. Clinton döneminde IMF, makroekonomik istikrar için paketler halinde toplam 22 milyar dolarlık kredi tahsis etmiş, Dünya Bankası sektörel reformlar için 7,5 milyar dolarlık proje bütçesi dağıtmış, AİKB özel sektörün gelişimi adına 2 milyar doları kredi veya yatırım olarak Rusya'ya aktarmış ve Avrupa Birliği TACIS programı kapsamında demokratik toplumun desteklenmesi ve serbest piyasanın gelişimi adına 1,6 milyar dolarlık kaynağı hibe edilmiştir. CIA, 1999'a kadar 66 milyar doları aşan bir destek bütçesinin

Rusya'ya aktarıldığını belirtmektedir (GAO, 2000, ss. 9-10). Amerikan özel sektörünün yatırımı da hesaba katıldığında 72 milyar dolarlık bir bütçenin yaklaşık 10 sene içinde Rusya'ya sunulduğu görülmüştür. 72 milyar doların satın alma gücü bakımından 2024'teki karşılığı yaklaşık 150 milyar dolara denktir.

Amerikan resmi belgelerinde uluslararası örgütlerin ve müttefiklerin sürece dahil edilmesinin Clinton'un Rusya politikası bağlamında gerçekleştirildiği ve Kongre engeliyle arzuladığı Rusya bütçesini oluşturamayan Clinton'un müttefikler ve uluslararası örgütlerle bütçe problemini çözmeye çalıştığı görülmektedir (GAO, 2000, s. 26; Memorandum of Telephone Conversation December 22, 1993). Kongre için Hükümet'in harcamalarını gözetim altında tutan GAO'nun raporunda kapsayıcı jeoekonomik stratejinin yürütüldüğü aşikâr biçimde görülmektedir: *"Rusya'daki uluslararası yardım çabalarının gelişimi kurumların ve bağışçıların Rusya'nın stratejik önemi nedeniyle Rusya'yla ilişkilerini sürdürmekteki kararlılıklarını yansıtmaktadır"* (GAO, 2000, s. 539). Rusya politikasının en önemli gündemi olan liberal demokratik Rusya oluşturma sürecinde sunulan desteğin miktarı, programların planlama ve icra süreçleri, gerçekleştirilen birçok projenin etkisinin orta-uzun vadede sonuç üretme kabiliyetine sahip olması ve birçok projenin etkisinin ölçülmesinin zorluğu günümüzden mesele kritik edildiğinde ayrılan bütçenin yetersiz olduğu, planlama ve icrada zafiyet gösterildiği, orta-uzun vadede oluşacak sonuçların müteakip siyasi krizler nedeniyle anlamsızlaştığı ve bazı projelerin etkisinin ölçülemez nitelikte olmasının programlara olumsuz bakılmasına neden olduğu sonuçlarına araştırmacıları ulaştırabilmektedir. Ancak nihayetinde ABD, tek kutuplu uluslararası sistemi Clinton dönemi boyunca uluslararası krizlerin idare edilmesinde Rusya'dan gördüğü destek, nükleer güvenliğin artırılmasında Rusya'yla varılan uzlaş ve NATO genişlemesinde Rusya'dan alınan rıza sayesinde tahkim etmiştir. Destek, uzlaş ve rıza oluşturulurken ise ABD, sadece ekonomik araçları kullanıma alarak Rusya'ya ekonomik, insani, askeri yardım sunmuş, serbest piyasa ekonomisinin oluşmasında hibe, kredi, danışmanlık ve eğitim vermiş, demokratik toplumun teşekkülü adına sivil toplumunun desteğiyle on binlerce proje yürütmüş ve nihayetinde Batı dünyasıyla eş değer düzeyde olmasa bile serbest piyasa ekonomisine sahip ancak demokratikliği tartışmalı bir Rusya'nın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

3. Sonuç

Clinton döneminde uygulanmış Rusya politikasının, kapsayıcı jeoekonomik strateji olduğunun görüldüğü bu çalışma neticesinde, ABD'nin NATO genişlemesi, ABD'ye yeni bir rakip çıkmasının engellenmesi ve serbest piyasa ekonomisine sahip demokratik devletlerin dünyada yaygınlaştırılması olarak belirlediği jeopolitik hedeflerine ulaştığı görülmüştür. Yeltsin yönetimindeki Rusya'nın rıza göstermesiyle NATO'ya Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri alınmış, Rusya'nın da parçası olduğu biçimde Eski Varşova Paktı ülkelerinde serbest piyasa ekonomileri ve demokratik rejimler yaygınlaştırılmış ve son olarak Rusya, ABD'ye SSCB'nin arz ettiği tehdidi yaratabilecek bir kapasiteden çok uzakta kalarak ABD'nin stratejik rakibi mevkiinin boş kalması sağlanmıştır. İcra edilen kapsayıcı jeoekonomik stratejinin amacının Rusya'yla iş birliğini arttırmak olduğu, ekonomik araçların teşvik edici biçimde kullanıldığı, Rusya'nın Amerikan jeopolitik çıkarlarına hizalanması için ödüllendirme yolunun tercih

edildiği, Clinton'un demokratik barış teorisine inancının ve jeopolitik hedeflerinin etkisiyle liberal kurumsalcılık zihniyetiyle hareket edildiği, eş zamanlı olarak Rusya'yı uluslararası sisteme tümüyle entegre etmek hedefiyle politika icra edilirken genel siyasetten ayrı davranış değişiklikleri için de çaba sarf edildiği görülmüştür. Yeltsin'in görevde kalmasının kapsayıcı strateji açısından elzem görüldüğü dönemde stratejinin ABD'ye devlet, özel sektör ve sivil toplum birlikteliğinde yaklaşık 15 milyar dolara mâl olarak düşük maliyet çıkardığı, etkisinin kısa vadede Amerikan jeopolitik çıkarları için faydalı sonuçlar üretmesine rağmen istenilen düzeye ulaşamadığı anlaşılmıştır. Kapsayıcı stratejinin ABD açısından sürdürülebilirliğinin kolay olduğu ve zaman içinde maliyetin düştüğü anlaşılmış, Amerikan müttefikleri olan üçüncü taraflardan yoğun bir destek alındığı süreçte Avrupa Konseyi, AGİT, Dünya Bankası, IMF, G-7, çeşitli uluslararası kontrol mekanizmaları gibi uluslararası örgüt ve rejimlere Rusya'nın tam üye olarak kabul edildiği görülmüştür. DTÖ, Avrupa Birliği, NATO gibi uluslararası örgütlerin ise aday üyelik ve özel ilişki gibi yöntemlerle Rusya'yla ilişki kurduğu kapsayıcı strateji döneminde Rusya'nın ödülleri alıp davranış değişikliğine gitmemek riskini yaratmamasına rağmen sistem içinde güç kazanarak Avrupa başta olmak üzere çevresine tehdit yaratacak kapasiteye ulaştığı görülmüştür.

ABD'nin jeopolitik çıkarlarının geliştiği sürecin nihayetinde risklerin de oluştuğu aşıkardır. İlk temel risk, geniş kapsamlı stratejinin oluşturduğu toplumsal ve siyasal etkiye ilişkindir. Şok terapisi yöntemiyle liberal kapitalizme geçiş sürecinde Rusya'da ABD'li isimlerin karıştığı yolsuzluk iddiaları, Rusya'nın zayıf halinden ABD'nin faydalanarak Rus çıkarlarının büyük zararlar gördüğüne duyulan inanç ve ABD'nin Rusya'nın içişlerine karıştığı düşüncesi Rus siyasetinde Amerikan karışıklığının yükselmesine ve 1990'larda Rusya'nın yaşadığı problemlerden ABD'nin sorumlu tutulmasına neden olmuştur. Putin'in göreve gelmesinin ardından yürüttüğü dış politika ve halihazırda devam eden Rusya-Ukrayna savaşını ortaya çıkartan hadiseler bütünüünün gerçekleşmesinde Amerikan karışıklığının ve 1990'larda yaşanan krizlerden ABD'nin sorumlu tutulmasının etkisi olduğu görülmektedir. İkinci temel risk ise gerçekleştiği dönemde Amerikan jeopolitik çıkarlarına uygun görünen ancak içinde olunan zaman itibarıyla zararlı veya en iyi ihtimalle etkisiz olduğu anlaşılan eylemlere ilişkindir. ABD'nin nükleer güvenliğin arttırılması hedefine ilerlerken Ukrayna'nın nükleersizleştirilmesi döneminde büyük bir başarı kabul edilmekteyken 2014'te Kırım'ın işgal edilmesinin ardından ABD'nin stratejik ortak olarak nitelediği Ukrayna'nın Rusya'ya karşı korunmasız bırakılmasına neden olmuştur. Zaman içerisinde Clinton döneminin başka jeopolitik kazanımlarının da ABD'ye zararlı sonuçlar üretme potansiyeli bulunmaktadır. Son olarak vurgulanması gereken husus ise ABD'nin 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nı durdurmak adına yürüttüğü kapsamlı yaptırımlar politikasına ilişkindir. Etkililiği başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte ABD'nin Rusya'ya yaptırımlar politikasıyla ağır bir maliyet çıkartabiliyor oluşunun temelinde Clinton döneminde uygulanan kapsayıcı jeoekonomik strateji yer almaktadır. Siyasal anlamda demokratikleşmeyen ancak ekonomik anlamda liberal uluslararası ekonomik mimariye dahil edilen Rusya, sistemin içerisinde olduğu için ABD, yaptırımlar politikasını yürütebilmek imkanına kavuşmuştur.

Kaynakça

- Baracuh, B. (2014). The evolving geo-economics of world trade. *Adelphi Series*, 54(450), 121-138. <https://doi.org/10.1080/19445.571.2014.1019721>
- Baracuh, B. (2018). Geo-economics as a dimension of grand strategy: Notes on the concept and its evolution. İçinde Wigell, Mikael, Scholvin, Sören, & Aaltola, Mika (Ed.), *Geo-economics and Power Politics in the 21st Century* (ss. 14-28). Routledge.
- Baru, S. (2012). Geo-economics and Strategy. *Survival*, 54(3), 47-58. <https://doi.org/10.1080/00396.338.2012.690978>
- Blackwill, R. D., & Harris, J. M. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard University Press.
- Boris Yeltsin. (1995). *Retranslation of Yeltsin letter on NATO expansion*. U.S. National Security Archive; U.S. Department of State. Case No. M-2006-01499. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16376-document-04-retranslation-yeltsin-letter>
- Brinkley, D. (1997). Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine. *Foreign Policy*, 106, 111-127. <https://doi.org/10.2307/1149177>
- Cable from American Embassy Moscow to Secretary of State: Your October 21-23 Visit to Moscow-Key Foreign Policy Issues*. (1993). U.S. National Security Archive; U.S. Department of State. Date/Case ID: 04 MAY 2000.200.000982. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16850-document-08-cable-american-embassy-moscow> Son Erişim:23.04.2024
- Clinton Letter to Yeltsin, Dec 12*. (1994). U.S. National Security Archive; Freedom of Information Lawsuit. State Department. <https://nsarchive.gwu.edu/document/27167-doc-13-clinton-letter-yeltsin> Son Erişim:23.04.2024
- Clinton Letter to Yeltsin Nov 28*. (1994). U.S. National Security Archive; Freedom of Information Lawsuit. State Department. <https://nsarchive.gwu.edu/document/27160-doc-06-clinton-letter-yeltsin> Son Erişim:23.04.2024
- Cox, M. (1994). The necessary partnership? The Clinton presidency and post-Soviet Russia. *International Affairs*, 70(4), 635-658. <https://doi.org/10.2307/2624551>
- CRS. (1996). *Russia and U.S. Foreign Assistance: 1992-1996* (Resmî Order Code 96-261). Congressional Research Service.
- Curt Tarnoff. (1999). *Russia's Economic and Political Transition: U.S. Assistance and Issues for Congress* (Resmî RL30112). Congressional Research Service.
- Curt Tarnoff. (2002). *U.S. Assistance to the Former Soviet Union 1991-2001: A History of Administration and Congressional Action* (RL30148). Congressional Research Service; The Library of Congress.
- Curt Tarnoff. (2003). *U.S. Bilateral Assistance to Russia: 1992-2002* (Resmî RL31699). Congressional Research Service.
- De Wijk, R. (2013). Geo-economics, German Leadership and a Fragmenting World. *Zeitschrift für Staats – und Europawissenschaften (ZSE) / Journal for Comparative Government and European Policy*, 11(3), 387-412.
- Diesen, G. (2021). *Great Power Politics in the Fourth Industrial Revolution: The Geoeconomics of Technological Sovereignty*. I.b. Tauris.
- Dix, A. (1925). *Geoökonomie: Einführung in erdhafte Wirtschaftsbetrachtung*. R. Oldenbourg.
- Dumbrell, J. (2009). *Clinton's foreign policy: Between the Bushes, 1992 – 2000*. Routledge.
- Gaidar, E., & Matiukhin, G. (1993). Memorandum on the Economic Policy of the Russian Federation. *Russian Social Science Review*, 34(1), 3-21. <https://doi.org/10.2753/RSS1061.142.834013>

- GAO. (2000). *Foreign Assistance: International Efforts to Aid Russia's Transition Have Had Mixed Results*. United States General Accounting Office.
- Gertz, G., & Evers, M. M. (2020). Geoeconomic Competition: Will State Capitalism Win? *The Washington Quarterly*, 43(2), 117-136. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2020.177.0962>
- Goldgeier, J. M., & McFaul, M. (2003). *Power and purpose: U.S. policy toward Russia after the Cold War*. Brookings Institution Press.
- Güç, K. (2022). *Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Ontolojik Güvenlik*. Panama Akademik.
- Henry Kissinger. (1993, Mart 23). Yeltsin! Yeltsin! Is He Our Man? *Washington Post*.
- House, U. S. C. (1912). *Annual Reports of the Department of Agriculture for the Year Ended June 30, 1911. Report of the Secretary of Agriculture. Reports of Chiefs*.
- Joint Press Conference by H.E. G. Horn, Hungary H.E. V. Havel, Czech Republic and H.E. A Kwasniewski, Polan. (1997, Temmuz 8). <https://www.nato.int/docu/speech/1997/s970708h.htm> Son Erişim:23.04.2024
- Leonard, M. (2016). Connectivity Wars. İçinde Leonard, Mark (Ed.), *Connectivity Wars: Why Migration, Finance and Trade are the Geo-economic Battlegrounds of the Future* (ss. 13-31). European Council on Foreign Relations.
- Lorot, P. (2009). De la géopolitique à la géoéconomie. *Géoéconomie*, 50(3), 9-19. <https://doi.org/10.3917/geoec.050.0009>
- Luttwak, E. N. (1990). From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. *The National Interest*, 20, 17-23.
- Luttwak, E. N. (1994). *Endangered American Dream*. Touchstone.
- Lynn Davis. (1993). *Strategy for NATO's Expansion and Transformation*. U.S. National Security Archive; U.S. Department of State. Date/Case ID: 07 JUL 2004.199.904515. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16374-document-02-strategy-nato-s-expansion-and>
- Mark Kennard. (2023). *Revealed: Boris Yeltsin Privately Supported NATO Expansion in 1990's*. Declassified UK. <https://www.declassifieduk.org/revealed-boris-yeltsin-privately-supported-nato-expansion-in-1990s/>
- Mattlin, M., & Wigell, M. (2016). Geoeconomics in the context of restive regional powers. *Asia Europe Journal*, 14(2), 125-134. <https://doi.org/10.1007/s10308.015.0443-9>
- Memorandum from Anthony Lake to President Clinton, Subject: Meeting with President Yeltsin. Date: April 3-4. Location: Vancouver, Canada. (1993). U.S. National Security Archive. <https://nsarchive.gwu.edu/document/30378-document-3-memorandum-anthony-lake-president-clinton-subject-meeting-president> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum from Secretary of Defense Les Aspin to President Clinton, Subject: Thickening Our Defense Relationship With The Russian Armed Forces. (1993). U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, National Security Archive FOIA. <https://nsarchive.gwu.edu/document/30380-document-5-memorandum-secretary-defense-les-aspin-president-clinton-subject> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum from Warren Christopher to President Clinton, Meeting with President Boris Yeltsin of the Russian Federation. (1993). U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, National Security Archive FOIA. <https://nsarchive.gwu.edu/document/30379-document-4-memorandum-warren-christopher-president-clinton-meeting-president-boris> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Conversation: [Conversation with] President Boris Yeltsin of Russia May 17. (1998). U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16838-document-12-memorandum-conversation> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Conversation: Expanded Session on Security Issues with President Yeltsin of the Russian Federation Sep 27. (1994). U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library.

- <https://nsarchive.gwu.edu/document/16828-document-02-memorandum-conversation-expanded> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Conversation, President Clinton, President Yeltsin, and President Kravchuk's Trilateral Meeting on Security Issues. January 14. (1994).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, National Security Archive FOIA. <https://nsarchive.gwu.edu/document/23691-memorandum-conversation-president-clinton-president-yeltsin-and-president-kravchuk-s> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Conversation, "Private Dinner with Russian President Yeltsin: Middle East, China, Iran, Nuclear Control," 21 March, Confidential. (1997).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, copy courtesy of Svetlana Savranskaya. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16823-document-2-memorandum-conversation-private> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Conversation, Subject: Meeting with Russian President Boris Yeltsin on Security Issues, Vancouver, Canada, April 4, 10:00 am to 1:00 pm. (1993).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, National Security Archive FOIA. <https://nsarchive.gwu.edu/document/30382-document-7-memorandum-conversation-subject-meeting-russian-president-boris-yeltsin> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Telephone Conversation between President Clinton and President Yeltsin. December 22. (1993).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library. <https://nsarchive.gwu.edu/document/23688-memorandum-telephone-conversation-between-president-clinton-and-president-yeltsin> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Telephone Conversation, Subject: Telephone Conversation with Russian President Boris Yeltsin, April 26, 1:50 – 1:58. (1993).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library, National Security Archive FOIA. <https://nsarchive.gwu.edu/document/30383-document-8-memorandum-telephone-conversation-subject-telephone-conversation-russian> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of telephone conversation: Telcon with President Boris Yeltsin of Russia on January 23. (1993).* U.S. National Security Archive; U.S. Department of State declassification M-2006-01499. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16843-document-01-memorandum-telephone-conversation> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Telephone Conversation: Telephone Conversation with Russian President Yeltsin on CTBT, Chechnya, Economics, CFE and Russian Election May 7. (1996).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16834-document-07-memorandum-telephone-conversation> Son Erişim:23.04.2024
- Memorandum of Telephone Conversation: The President's Discussion with President Yeltsin on the Russian Election, Bilateral Relations, START II Ratification and NATO Feb 21. (1996).* U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16826-document-06-memorandum-telephone-conversation> Son Erişim:23.04.2024
- Moisio, S., & Paasi, A. (2013). From Geopolitical to Geoeconomic? The Changing Political Rationalities of State Space. *Geopolitics*, 18(2), 267-283. <https://doi.org/10.1080/14650.045.2012.723287>
- Norman Kempster & Dean E. Murphy. (1994, Aralık 6). Broader NATO May Bring 'Cold Peace,' Yeltsin Warns: Europe: Russian president accuses U.S. of being power hungry. Speech comes as nations finalize nuclear treaty. *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1994-12-06-mn-5629-story.html> Son Erişim:23.04.2024
- Powaski, R. E. (2019). *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*. Springer International Publishing.

- Rep. Fascell, D. B. [D-F-19. (1992, Haziran 8). *H.R.4547 – 102nd Congress (1991-1992): Freedom for Russia and Emerging Eurasian Democracies and Open Markets Support Act of 1992* [Legislation]. <http://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/4547> Son Erişim:23.04.2024
- Scholvin, S., & Wigell, M. (2018a). Geo-economic power politics: An introduction. İçinde *Geo-economics and Power Politics in the 21st Century*. Routledge.
- Scholvin, S., & Wigell, M. (2018b). *Geo-economics as a concept and practice in international relations: Surveying the state of the art*. FIIA Working Paper.
- Scholvin, S., & Wigell, M. (2018c). Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice. *Comparative Strategy*, 37(1), 73-84. <https://doi.org/10.1080/01495.933.2018.1419729>
- Secretary Christopher's Meeting with President Yeltsin, 10/22, Moscow. (1993). U.S. National Security Archive; U.S. Department of State. Date/Case ID: 08 MAY 2000.200.000982. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16852-document-10-secretary-christopher-s-meeting> Son Erişim:23.04.2024
- Secretary's meeting with Russian FM Kozyrev, December 6. (1995). U.S. National Security Archive; U.S. Department of State. Date/Case ID: 6 Mar 2003, 200001030. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16393-document-21-secretary-s-meeting-russian-fm> Son Erişim:23.04.2024
- Smith, A. (2002). Imagining geographies of the 'new Europe': Geo-economic power and the new European architecture of integration. *Political Geography*, 21(5), 647-670. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(02\)00011-2](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(02)00011-2)
- Søilen, K. (2012). *Geoeconomics*. Ventus Publishing.
- Stent, A. (2015). *Limits of partnership: U.S.-Russian relations in the twenty-first century* (2015 ed. with a new chapter by the author). Princeton Univ. Press.
- Strobe Talbott. (1993). *US must lead strategic alliance with post-Soviet reform*. U.S. Department of State Dispatch 4:17.
- Strobe Talbott Memorandum to the President: The Moment of Truth Apr 15. (1995). U.S. National Security Archive; Freedom of Information Lawsuit. State Department. <https://nsarchive.gwu.edu/document/27170-doc-16-strobe-talbott-memorandum-president-moment-truth> Son Erişim:23.04.2024
- Summary Report on One-on-One Meeting between Presidents Clinton and Yeltsin, May 10, 1995, Kremlin. (1995). U.S. National Security Archive; William J. Clinton Presidential Library. <https://nsarchive.gwu.edu/document/20274-national-security-archive-doc-27-summary-report> Son Erişim:23.04.2024
- Şahin, M., & Okur, M. A. (2023, Nisan 14). *Does Geoeconomics Still Matter: The US Response to the Russia's Invasion of Ukraine*. 80th Annual Midwest Political Science Association Conference, Chicago.
- Thirlwell, M. P. (2010). *The Return of Geo-economics: Globalisation and National Security*. Lowy Institute.
- US Secretary of Defense. (1992). *Defense Planning Guidance FY 1994-1999 (Draft)* (Resmî E.O. 13526). US Secretary of Defense.
- Vihma, A. (2018). Geoeconomic Analysis and the Limits of Critical Geopolitics: A New Engagement with Edward Luttwak. *Geopolitics*, 23(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/14650.045.2017.1302928>
- Vihma, A., & Wigell, M. (2016). Unclear and present danger: Russia's geoeconomics and the Nord Stream II pipeline. *Global Affairs*, 2(4), 377-388. <https://doi.org/10.1080/23340.460.2016.1251073>
- Wigell, M. (2016). Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: Neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism. *Asia Europe Journal*, 14(2), 135-151. <https://doi.org/10.1007/s10308.015.0442-x>
- Wigell, M., & Vihma, A. (2016). Geopolitics versus geoeconomics: The case of Russia's geostrategy and its effects on the EU. *International Affairs*, 92(3), 605-627. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12600>

- William Burr. (2008). “*Prevent the Reemergence of a New Rival*” *The Making of the Cheney Regional Defense Strategy, 1991-1992*. U.S. National Security Archive. <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb245/index.htm> Son Erişim:23.04.2024
- William J. Clinton. (1993, Nisan 1). *Remarks to the American Society of Newspaper Editors in Annapolis*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-american-society-newspaper-editors-annapolis>
- Yeltsin Letter to Clinton Nov 30*. (1994.). U.S. National Security Archive; Freedom of Information Lawsuit. State Department. <https://nsarchive.gwu.edu/document/27161-doc-07-yeltsin-letter-clinton> Son Erişim:23.04.2024
- Zoellick, R. B. (1994). The Reluctant Wilsonian: President Clinton and Foreign Policy. *SAIS Review*, 14(2), 1-14. <https://doi.org/10.1353/sais.1994.0040>

GEOECONOMIC STRATEGIES IN US FOREIGN POLICY: THE CASE OF RUSSIA*

Mustafa ŞAHİN**
Mehmet Akif OKUR***

This study conducts a comprehensive analysis of U.S. policy towards Russia during the Clinton era, framed within the context of geoeconomic strategies. The U.S. aimed to strengthen and maintain the unipolar international system that emerged post-Cold War by filling the geopolitical vacuum left by the collapse of socialist communism, favoring a liberal capitalist international system. Central to this policy was the integration of former Warsaw Pact countries into the U.S. liberal capitalist hegemony, with Russia positioned at the core of this strategy. Throughout the 1990s, the expansion of free market economies and the establishment of democratic regimes served as principal tools in this endeavor.

Geoeconomics, selected as the theoretical framework for this analysis, offers a functional approach to understanding the objectives of U.S. foreign policy during this period. The approach, which advocates the use of economic tools to further geopolitical interests, has faced scrutiny both analytically and at the level of strategic application. Our study synthesizes various definitions within the geoeconomics literature to propose a definition that arguably better captures the approach's analytical capacity: the use of economic tools to advance national, regional, and international geopolitical interests.

Following a critique of the definition of geoeconomics, the study assesses geoeconomic strategies in terms of their formation processes and characteristics. These strategies are categorized based on their aims into two types: inclusive and exclusive geoeconomic strategies. An analysis of official documents from the Clinton era reveals that the inclusive geoeconomic strategy, which aims to deepen relations with the target actor, guided U.S. policy towards Russia in the post-Cold War era.

Declassified U.S. foreign policy documents and publicly available records from the 1990s indicate that the U.S. pursued three main geopolitical objectives: the eastward expansion of NATO, the global

* The study was supported by YTU BAP Coordination Unit. Project Code: SDK-2021-4521

** Research Assistant Dr., Yıldız Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, E-mail: mfsahin@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0002-0948-3198

*** Prof. Dr., Yıldız Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, E-mail: maokur@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0001-5095-6113

increase in democracies and free market economies, and the prevention of the emergence of a new strategic rival. All three objectives were closely linked to U.S. policy towards Russia, necessitating the establishment of robust bilateral relations to manage the foreign policy agenda of the Clinton administration. Clinton's efforts to forge a personal bond with President Yeltsin and foster deep inter-presidential dialogue were central to these diplomatic endeavors.

During the period dominated by inclusive goeconomic strategy, the U.S. made three principal demands on Russia: cooperation in resolving regional crises and conflicts, enhancement of nuclear security, and acquiescence to NATO enlargement. Russia was expected to support U.S.-imposed sanctions, improve relations between the U.S. and Soviet-era allies, enhance ties with U.S. allies, and coordinate with the U.S. in conflict resolution. Russia met these expectations in various instances, such as participating in sanctions against Iraq, North Korea, and Iran, fostering U.S. relations with China and India, improving its own relations with Japan, and collaborating in the resolution of the Bosnian War. However, Russia fell short in addressing the Chechnya issue.

In the realm of nuclear security, Russia was instrumental in the denuclearization of Kazakhstan, Belarus, and Ukraine, advocated for deeper cuts in nuclear arsenals than the U.S., and played a significant role in strengthening nuclear control regimes and converting military nuclear facilities for civilian use. This cooperation occurred without escalating into conflict.

The most contentious aspect of U.S. policy towards Russia during this era was NATO enlargement. Despite initial resistance from Yeltsin, he eventually conceded to enlargement under the condition that it would not be publicized.

From the collapse of the USSR until 2000, the U.S. funneled approximately \$72 billion to Russia through various channels, including allied resources, international organizations, private sector support, and civil society contributions. This support encompassed a wide array of areas, from macroeconomic issues handled by international organizations to U.S.-directed efforts in privatization, civil society development, and the establishment of democratic institutions. The World Bank engaged in infrastructure projects, while the private sector and civil society focused on consulting and training initiatives to aid Russian society's transition to the new economic order.

In summary, the inclusive goeconomic strategy predominantly shaped the U.S.-Russia relations of the era, integrating Russia into the U.S.-led system through a cooperation-centered approach and the strategic use of economic incentives. Although this strategy yielded significant geopolitical benefits for the United States, it also enabled Russia to develop a capacity that could pose a regional threat.